

نورلۇق پۇرۇدە

ئۆزكەڭ ئادىمىڭنىڭ ئاسراپقارى ئابلىمىمۇ

جىلد : 2 — 22

ئۆز 1928
ئون يىلدىن بېشى

سايى : 7 — 201

حرث
تدقیقلری

تورک صاییلری اوزرینه برده نیریمه

محرری
نجیب عاصم

انسانیت کیرمه سنی یوز قرق بیک ییل تخمین ایدیورلرکه 1400 عصر دیمکدر. بزیسه شو بیک دورت یوز عصرک نهایت اوتوزینک تاریخی بیلیم یوز. بونک دها کیریلری تاریخیلرک تامیله مجهولی در. ایشته دیله قولای کلن شو بیک دورت یوز عصر. ایشته انسان دینک تکاملی بولوب چیقارمق، بونی حیات دییه اورتیه قویق، بویوک بر جسارتدر. ایشته اونک ایچون مقاله مزه «برده نه پیش» یعنی بر تجربه دیدک. یعنی بر آرز فلسفه یاپدق.

***

ایلك اوکجه آینه کیردیکی مالک صایینی بیلیمک ایسته بن تورک صاغ آلینی اوکجه قویقش سرچه بارماغنه اشارت ایده رک: «بیر!» دیش. بونکله شرق تورکجه سنده بیرمک و بزد ویرمک مصدرینک کوکی در؛ معنای ده «ویر» دیمکدر، برینک بزه ویردیکی نسنه ایسه بزجه (بار) یعنی وار، موجود، مال اولور.

ایشته ایلك مال ابتدیکم نسنه نك آدی صانی اولان بیر بویله جه قونولمش. سوکره الیمزه برشی دها کچمش بونی دهینه بارماغمزه باقهرق برنجییه اکلهمز آدینه «ایکی» دیش.

(اکلهمک یعنی برنسنه یی دیگر برنسنه به برلشدیرمک) آنجق بالیق قیلچینی ویا اوکا بکزر برکیمک و دیگرین واسطه سیله اولور. ایلك انسانلرک ایکنه لری بالیق قیایقغندن اولماسنه کوره ایکی نسنه یی بربرینه اکلهمک ایچون بر «ایک» ویا «نیکنه» یعنی «ایکنه» قوللا. نلده نه شبه بوقدر. ایشته ایکی صایینک آدی ده بره اکلندیکی ایچون ایک ویا ایکنه در.)

شمدی حسابه صاییه آلیشان تورکک اله برشی دها کچمش. ایکنجییه، برنجییه اکلی اولدنی ایچون ایکی دیشدی. اوچونجی بارماغه باقش بوتون آرقه. داشلرندن اوزون، یوقاری، یعنی آک تام اوجی اولدنی کورمش بوکاده «اوج» دیش.

اله کچن دردنجییه «تورت» دیش اما، دوغریسنی ایسترسه کز بوکا برقواب طاقه ماپورم. بلکه بونی دیگر ایدندیکی اوج نسنه نك یانسه ایش، یعنی

انکیز دیل علمی عالمرندن ماقس مولر: «تورک دیلی صانکه بر آقاده میا هیئتی طرفندن ترتیب ایدلمش کی برانظام عرض ایدر.» دیر.

حقیقه دیلمز تدقیق ایدله که انکیز عالمنک بوسوزنی تصدیق ایتمک ممکن دکدر. ایشته دیلمزک صاییلری اوزرینه یاپدیم بر دنده پیش ده بونی کوستره جکدر. دیل تدقیقلری بزه صاییلرک بارمقلری صایقله برر آد آلدیغی کوستریور. حتی صای حقیقه کی حکمیزی قوتلندیرمک ایچون: «ایشته، بو، بیر!» «بویکی!» دییه بارماقلر ده کوستر برزکه بوده عصرلر کچدیکی حالده صاییلر می بارماقله کوستر مه یی حالا اونوته مادیمیزی تأیید ایلر.

اوروپانک آری قوملری یعنی آلمانلر، فرانسزلر الخ، آسیاده فرسلر صاییلرینه بردن یکریمی قدر آری آری آد ویرمشر، مثلاً فرانسزلر onze 11 ' 12 douze ' 13 treize ' عجملر دوندازده 12 دیرلر. یعنی آری قوملر صاییلرینی آل و آیاق بارماقلرینی بر آرایه کتیرمشر، یکریمی اساسی اوزرینه قورمشرلر.

عربلر صاییه اون (10) ی اساس طوتمشر، یعنی صاییلره بردن اونونه قدر آری آری آد ویردکن سوکره، احدى عشر 11 اثی عشر 12 دییه دوام ایله یکریمی به شین یعنی ایکی اون، اونوزه ثلاثون یعنی اوج اون دیه یوزه قدر بویله جه دوام ایشلر، یعنی بونلر صاییه ده یا کیز آل بارماقلرینی اساس طوتمشرلر.

***

عجبا بز تورکک نه یاپدیمز؟ ایشته بزه بونی آرایه جغز، بولق ایچون کوجزی ده نه به جکز.

قطر تورکک «یالانکوق اوغلی» دیدکاری «انسان» کندی بئلکلی، ملکیت حقنی یلوب مالنک صایینی آکلامق احتیاجنی دویمه سی دونکی اولیسی کونکی بر حال دکدر. علم بشر عالمری او «یالانکوق اوغلی» یعنی حیوانلقدن قورتولان انسانلرک

یعنی اونک ایکی مثلی دیمکدر . رنک زهیه قلبی ایله
ایکیز اولور .

30 اوتوز = دیوان لغات الترکده اوتوز
ایجهلم دنیلیور . دیمک اوچراوچراجهلم دیمکدر . شو
حالده مثلاً بیجک تایه قلبی ایله اوتوز اولمش اولور .

40 = شمدی به قدر عسرات خانسی آدری
برلردن آلدیغنی کوردک . بوندن سوکرده یته اوله
اوله جغنی کوره جکز . شو حالده قیرق ک اصلی ده
تورت اولقی ایجاب ایدر . حقیقه قازان دینکده
تیلنجی (دینجی) قیلانجی در . یته قدیم ، اسکی
معناسنه کلن « پایات » دن مشتق اولوب آتادولیده
دمین ، مقدما معناسنه کلن پایاق کله سندده تار
قافه تبدل ایدیور ، احوالده « قرق » ک قافیزی قورتک
تالریزک قاف ایله دکیشمه سندن حاصل اولمشدر .
دیه بیلیرز . (2)

50 الی = شرق تورکجه سندده : الک غرب
تورکجه سندده آل اولمشدر . شرق تورکجه سندده اونک
الک وصاغ الده ، هر ایکی لهجه ده صول الک در .
ایشته بوندن آلنهرق برالده بش یارماق یعنی بش اون
مرتبه سی اولدینی ایچون الیلک دینلمش و غرب
تورکجه سندده تخفیف ایدیلرک الی دینمشدر .

60 آلتش = آلتی نک اون قاتی

70 یتش = یدینک اونی .

80 سکان = سکزون ، سکز اون .

90 دوقسان = توقوزون .

100 بوز = صایبرک بوزی ؛ الک اوسته کلنی .

1000 بیک ایله 10000 بیک دیمک اولان تومان ،

تومن ایچون برشی بوله مادام ، محمود کاشغری تلمان
یکتا = بویوک ایکنه دیبور ، دیمک که توماند
هان بومعنا به در . بزده ده تومن [*] تومن تعبیری
چوققله دلالت ایلر .

شیمدی صایبرلر حقتنده بعضی ملاحظه لرده

عرض ایدیم :

صره و مرتبه بیلدیرمک ایچون شرق تورکجه سندده

صایبرک صوکنه (نیچ) کتیریلر :

[1] محمود کاشغری دیوان لغات الترکده :

« آن — حرف یصحب الحال ؛ یقال منه « ییاتی کلدیم »

ای اتیت قبل هذه الساعة حقیقه دیبور « ییالک » معناسی
ویرمیور . حال بوکه بونله اصلی اساساً بیات در ، سوکرده دن بیاق
اولمشدر و بو « ایشته » معناسنه کلن « اوق » دن مرکب دکلدر .
مؤلفک بو ماده ده کی ایکنجی : آمدی اوق کلدیمه مثالی
بزنده کتیرلشد . ج ا ص ا ع .

[5] تومان = چوق . تومن منله = بیک کره بیک

شهادت یارماغیله دورتمش در ، یاخود مالنک توره .
دیکنی ، چوغالدیغنی کورمش درده بوآدی ویرمش در .
بشه کلنجه بو قولای اولمش ، چونکه آلتک باش
یارماغنی بوکا آدویرمش پیش ، بش یعنی باش ، دیمشدر .
برآلک صایبرلی بیتدکدن سوکرده ایدیندیکی شیده باش
پیش دن سوکرده آلت ، آلتی یعنی مابعدی دیمکده

کوجلک چکمه مش . پولیزیا و آصریقا وحشیلرینک صافی ده
بشی هنوز کجه مه دکلرینی خاطره کتیر برایسه ک بونک
اوله صاندیغمن کی قولای اولمادیغنی تسلیم ایلر .
7 یدی به یچون یتقی دیمش . ایشته بونکده
جوانی کوچ ویره حکم . آلتنجی به یدکی اولمش ؟
یوقسه زوالییک کوزی دویمش ده یتر ، آل ویریر ،
یترمی دیمک ایسته مش . بونی هنوز کشف ایده مدک .
صول آلتک سرچه یارماغی آلتی ، بوزوک

یارماغی یدی اولدقدن سوکرا اورتانجاسنک سکر
یعنی اوچده اولدینی کی سه کش ، سیوریلش
اولماسندن بو آدی آلدیغنه حکم ایده بیلیرز . (1)

9 توقوزده درت کی زورلو برشی در ، حتی
تورکارجه مقدس بر صافی در . احسانلر ، صدقلر
هپ دوقوزر دوقوزر ویریلر ، مولانا ندری ده
ایکی دوقوز یعنی بر اون سکزددر . شو مناسبتله
شونی ده سویلهیم که انسانک اصاتی ده یدی کوبکه
قادر صایلمق عادتدر . بونک ایچون 7 (یدی) یدی ده
اوغورلو صایارلر . شو توقوز کله سی ایچون ده
خاطره کلن توجیهی یازیورم . اورخون کتابه لرده
توقبان = اورمق ، ضرب ایتک ، ایله مک معناسنه
قوللانیلمش . بر اثر تمام اولدقدن سوکرا کتابه سی
حک اولونور . عجبا بوندنی ؟ بز دوقومق ، مکیک
دوقومق مجازاً چوق بورولمق دیمک اولدیغنه کوره
بوآدی قویان تورک بوصایی به بویله برآدی ویرمش ؟
یاخود بو شهادت یارماغی اکثریا لمس ایچون قوللا .
نلدیغندن بویله می آدلانمش ؟ مجهول .

10 اون . بو قولای . بو کله تام ، اونغ
اوغورلی اونک صاغ طرفه یعنی یته اوغورلو
دیمکدر که ایکی ال یارماق لرینک حتی صایینک نامی
واوغورلیسی اوله جغنه شبهه یوقدر .

شمدی کلهلم اونلق مرتبه به :

20 یکریمی = اسکی شکلی ایکیرمه در که ایکیله مه

[1] سکز دیوان لغات الترکده سکز شده لی در . بوندن
زیاده سکمش ، سیوریلش معناسی چیه بیلیر ، تورکجه ده تشدید
اکثریا مبالغه معناسی ویرر .

برنج ، ایکنج ، اوچونج ، اونونج کی . بدنچی
عصرده تورتن دن تورتنج یاپیلدیغنی کوربیورز .
ایکنجی یرینه ایکندی دینلدیکنی ده دیوان لغات الترکده
اوقویورز . صاییلرک صوکنه ار کتیرمکه اولشدیرمه
یاپارز :

برر ، ایکیشر ، اوچر کی .
ایکیز کله سنه باقهرق بربرینه بکزه یین شیلره
اوچوز ، دوردوز ، بشز دییه بیلیرز .
بشک ، دورتلک ، بشی ، آلتیلی کی شیلرده

یاپارز که بونلر برچوق دیلرده یاپیله ماز ، فقط لزوملی
شیلردر .

* * *
مقاله می بیتیرمزدن اول موضوعم صاییلر اولدیغیچون
شونی ده علاوه ایده حکم . اسکی دیلرده مخاطبه تمظیم ایچون
جمع ضمیر قوللانماز . بوسوک عصرلرده مدنی ملتیر
آراسنده قوللانمایه باشلامشدر .
حال بوکه میلادک اون برنجی عصرنده یازیلان
دیوان لغات الترکده مفرد مخاطبه حرمتله سن یرینه
سز دنیلدیکی یازیلی در . بوده تورکلرک اوتهدن بری
ایجه لکنه دلالت ایلر بر حالدر .

